

Vergilije Maron naviješta dolazak Kristov?

SVIJET OČEKUJE SPASITELJA

Ličnost je Isusa Krista bez sumnje centralna ličnost čitave ljudske povijesti. Već davno prije Njegova dolaska na Zemlju čovječanstvo je s velikom čežnjom očekivalo dolazak Spasitelja, za koga je vjerovalo, da će sigurno doći među ljude i svijet izbaviti od mnogobrojnih zabluda socijalnih zala, koje su ga tada mučile mnogo više, negoli danas. Ta je čežnja za Spasiteljem bila raširena po cijelom kulturnom svijetu, no napose je snažno bila razvijena u narodu židovskom, koji je u svojim svetim knjigama imao konačno i pismena obećanja, da će sigurno doći Onaj, koji će ih spasiti. Ali i kod drugih, poganskih naroda, nalazimo pisanih aluzija na ono biće, koje ima da dođe te izbavi svijet od svih njegovih zala.

POGANIN VERGILIJE PRORIČE DOLAZAK SPASITELJEV?

U vrijeme kad se rimski imperij utapljao u moru nemoralnosti, građanskih ratova i drugih nevolja, te kad je želja za izbjavljenjem iz tog nesnosnog stanja bila na svojoj kulminaciji, nastala je u rimskoj literaturi glasovita četvrta ekloga pjesnika Publija Vergilija Marona, koju su mnogi shvatili kao proroštvo o skorom dolasku Spasitelja.

Jedva bi se našla još koja pjesma u literaturama svih naroda, koja bi opsegom i sadržajem bila tako malena, a da bi ipak uzbunila toliko duhove učenjaka i prouzročila toliko napisanih rasprava, kaošto je to baš slučaj s četvrtom Vergilijevom eklogom. Ova pjesma, što su je neki nazivali proroštvom i proročkim snom o velikoj socijalnoj reformi (Cartault), sadrži u sebi jedan veliki misterij, koji su pokušavali pojedinci sve od vremena Vergilijeva do danas da odgonetnu i da potpuno razjasne ono, što je Vergilije ostavio nejasnim i problematičnim.

Već je u vrijeme cara Konstantina ova ekloga bila predmetom opširnih diskusija u kršćanskim krugovima, a prema

jednoj verziji car je Konstantin baš pod dojmom ove ekloge primio sv. krst.

Pjesma je ispjevana godine 40. pr. Krista, odnosno 714. ab urbe condita. To se može potpuno sigurno zaključiti prema stihu 11., gdje se pjesnik obraća na Gaja Azinija Poliona, koji je baš te godine bio konzulom.

SADRŽAJ PJESME

Pjesnik ponajprije zaziva sicilske Muze,¹ da zajedno s njime zapjevaju o nečem uzvišenijem, jer svakome nijesu mili grmovi i niske metljike. Pjesma, pjevala ona i o šumi, neka bude dostojna konzula (Poliona).

Već je došlo posljednje vrijeme kumskoga proroštva i sada nastaje iznova red vjekova. Na zemlju se natrag vraćaju Pravda² i Saturnovo carstvo, a s neba dolazi novo pokoljenje. Skoro će se roditi dječak, kome neka bude milostiva Lucina, (Junona kao boginja poroda). S tim će dječakom prestati željezna generacija, a započeti se zlatna. Ovaj će (zlatni) vijek započeti još sada za tvoga konzulovanja, Polione, te će pomalo nestati straha i opačina sa zemlje.

Već će u prvim danima dječakovim zemlja bez obradbe davati obilne plodove. Koze će same donositi puna vimena, stoka se ne će bojati lavova. Zmija i otrovnih trava također ne će više biti. Kad dječak već uzmogne čitati o slavnim i junačkim djelima, te kad upozna očeva djela i vrline, tada će se polja žutjeti od klasja, crvenkasti će grozdovi visjeti po divljim grmovima, iz hrastova će teći med. Još će ostati samo nešto malo tragova zloće, koja će još nagoniti ljude da plove po pučini, da gradove zidinama opasuju i zemlju oru, a bit će i rata.

Kad dječak poodraste do zrele dobi i postane čovjekom u naponu snage, tada će nestati s mora brodova, lađe ne će više voziti robe, jer će svuda sve proizvoditi zemlja sama. Ni polja ni vinograde ne će trebati nitko da obrađuje, orači će skinuti s volova jaram. Ne će trebati bojadisati ni vunu, jer će još na ovci dobiti grimiznu boju.

¹ Pod sicilskim Muzama misli Vergilije pastirske Muze. Zove ih sicilskim, jer je začetnik te bukolske (pastirske) poezije Teokrit (oko 310—245 pr. Kr.) bio rodom iz Sicilije, a kasnije je živio u Aleksandriji i Sirakuzi.

² Iustitia = Δίκη, boravila je prema mitologiji na zemlji u davno, zlatno doba, dok su ljudi još bili pravedni, a onda je otišla na nebo među zvijezde i prozvala se Virgo = Astraea.

Takvi će vjekovi odsada teći. Dječak će primati velike časti, a ljudi će se veseliti tim sretnim vjekovima i potomku boga Jupitera. Pjesnik zna, da ne će tako dugo živjeti, da bi sve to mogao opjevati, ali da poživi, ne bi ga natpjevao ni Orfej ni Lin, koji inače uživaju pomoć nebesnika, čak i samoga Apolona.

Pjesnik završava pjesmu pozivom dječaku, da počme upoznavati smiješkom svoju majku, koja je pretrpjela dosadu dugih devet mjeseci.

Glavno je pitanje svake rasprave o četvrtoj eklogi: koga je zapravo mislio Vergilije pod opjevanim dječakom? Bilo je na to pitanje veoma mnogo odgovora, no gotovo svi su različiti, što više i jedan drugome dijametrijski oprečni. Jedni vide u opjevanom dječaku sina spomenutoga konzula Gaja Azinija Poliona, drugi cara Oktavijana, treći neke njihove rođake, peti neko rimsko pogansko božanstvo, a šesti samoga Isusa Krista ili Bl. Djevicu Mariju, a ima ih i takovih, koji tvrde, da se ova ekloga ne odnosi ni na jedno od njih, čak ni na koju od ljudskih osoba, već da je sve to alegorija, pod kojom se treba razumjeti t. zv. brundizijski mir, što je za Vergilijevo vrijeme bio od golemog značenja.

U takovom moru nagađanja pokušat ćemo analizirati teoriju po teoriju, navesti svagdje razlog contra i pro, ne bismo li kako tako prodrli do zagonetne ličnosti, opjevane od pjesnika.

PRILIKE PRIJE POSTANKA ČETVORTE EKLOGE

No tko hoće razmatrati i proučavati misterij četvrte ekloge, taj mora najprvo dobro upoznati prilike prije postanka te pjesme, historiju onoga vremena, jer su baš tadašnji događaji bili od velikog utjecaja na pjesnika i dali mu povod da pjeva ovu eklogu.

15. ožujka 44. god. pr. Kr. bio je umoren slavni Gaj Julije Cezar. Taj je događaj u državi izazvao ponovne velike smetnje i metež. Konzul Marko Antonije, pristaša i baštinik Cezarov, mislio je, da će njega sada zapasti sva vlast u državi, ali se iznenada pojavi mladi, no odlučni Oktavijan, unuk Cezarove sestre. Dode do prvog boja, u kojem Oktavijan razbije Antonija, postane konzulom i sklopi drugi triumvirat s istim Antonijem i Lepidom. Republikanska stranka bude razbijena i uništena, a mnogi njeni najugledniji pristaše proskribirani i poubijani. Nakon pobjede nad ubojicama Cezarovim, pođe Antonije na Istok, da ga pokori i da skupi novaca za veterane, a Oktavijan pođe da podijeli veteranima italske zemlje. Tom su prilikom mnogi vlasnici zemalja i kuća protjerani, a obijesni vojnici počinise svu silu strahovitih bezakonja. Zla je sudbina zadesila mnoge Rimljane, pa i Vergilija, jer su veterani bez mi-

losrđa pootimali mnoga imanja. Najprvo je bilo zaplijenjeno zemljište u okolici Kremone, a kad to nije dostajalo, onda i u okolici Mantove, gdje je i Vergilije imao imanje. No za nj su se zauzeli pjesnik Kornelije Gal i konzul Azinije Polion, te imanje bude Vergiliju vraćeno. Antoniju se nikako ne sviđa taj otimački postupak Oktavijanov, pa ponovno dođe do sukoba između Oktavijana i Antonija. Obje se vojske skupiše oko Brundizija. Strašan rat ponovno zaprijeti. No u posljednji čas proleti obim taborima i cijelom zemljom italskom vesela vijest, da su Gaj Cijinje Mecenat, najugledniji iz Oktavijanove stranke, i Gaj Azinije Polion, najugledniji iz Antonijeve stranke, posredovanjem Kokceja Nerve sklopili mir (brundizijski mir, godine 41). Sonntag pače tvrdi, da je samo neraspoloženje vojnika za daljnje ratovanje prisililo vođe da sklope mir. Dosadašnji se protivnici ponovno izmire i krenu zajednički protiv Seksta Pompeja, koji je gusareći oko Sicilije priječio dovoz žita u Rim te tako htio izgladniti grad, a konzul Polion nastupi u Rimu svoj konzulat. Time još doduše nije nadošlo potpuno mirno vrijeme, ali je to pomirenje dvaju najjačih protivnika povoljno djelovalo na sav rodoljubni i zastrašeni narod, pa i na pjesnika Vergilija. U tim je prilikama nastala i ova ekloga.

U najgorim i najstrašnijim časovima ovog bratoubilačkog građanskog rata, kad je Italijom krv potocima tekla, narod se rado sjećao i zaželio onih ljepših časova, kada svih tih strahota nije bilo. Stoga su u to vrijeme u narodu počela kolati u raznim verzijama proroštva o boljim vremenima, koja imaju doskora nastati, a jedno je takovo proroštvo, poznato pod imenom kumejske Sibile,³ označivalo konac staroga i početak novoga doba.

SIBILE

Spomenuto proroštvo kumejske Sibile od kardinalne je važnosti za četvrtu eklogu, jer sam pjesnik na njem bazira svoje daljnje izlaganje. Prema vjerovanju Rimljana Sibile su bile od Apolona nadahnute proročice. Spominju se u vrlo različitim zgodama, a znaju ih već i Heraklit, Euripid, Aristofan i Platon. Aristotel bijaše jedini znamenitiji filozof antike, koji je negirao mantičku moć Sibila, a gotovo svi drugi su je priznavali. Heraklit Ponticus (iz druge polovice 4. stoljeća) poznaje već više Sibila, Pausanija spominje njih četiri: libijsku (afričku), maloazijsku, rimsku (Demo u Kumi) i palestinsku (hebrejsku Sabbu), kod Vara ima ih već 10.⁴ Sibile se uvijek prikazivahu kao djevice, koje stanuju u

³ Osim toga kolala su narodom i veoma mnoga druga proroštva. August je dao 2000 takovih sumnjivih proroštava javno spaliti.

⁴ Aleksandar Baumgartner, S. I.: Geschichte der Weltliteratur, III. Band, Freiburg im Breisgau, 1900., pag. 310.

osamljenim spiljama i klancima, a pod utjecajem Apolonovim u ekstazi imaju mantičku moć i radi toga su uživale veliki auktoritet u narodu. Nazivalo ih se kojekako: svećenicama Apolonovim, njegovim dragama, sestrama, kćerima, pa i suprugama!⁵

Kumska je Sibila imala napose veliki auktoritet i popularnost. Grad Kuma u Kampaniji bijaše jedna od najstarijih grčkih kolonija na Apeninskom poluotoku. Danas postoje ruševine toga grada, a nekad, napose u vrijeme Tarkvinijevaca i u rano vrijeme republike, bijaše to izvanredno sjajan grad. Propast Kume urodila je osnutkom grada Puteola i Napulja.

Zbog prenašanja sibilinskih knjiga i izreka iz Kume u Rim, te osnutka posebne svećeničke časti za brigu oko tih knjiga, kao i uopće zbog posebnog čašćenja tih sibilinskih knjiga u rimskom državnom i privatnom životu, došlo je u Rimu i do snažnog grčkog utjecaja na religijski i ostali život Rimljana te na vršenje bogoslužja. Početak tog heleniziranja rimskoga bogoslužja datira već iz vremena Tarkvinija Superba, koji je navodno posebno bio zaslužan za sibilinske knjige, jer se mnogo brinuo oko sakupljanja tih proroštava, dao ih spremiti i čuvati u novo-sagrađenom hramu Jupiterovu na Kapitolu te težio, da čak i u državno-upravnom aparatu dođu što više do izražaja.

U Rimu su se dakle te sibilinske knjige prvotno čuvale u hramu Jupitra na Kapitoliju. Budući da je taj god. 83. pr. Kr. izgorio, dao je August (tako se kasnije prozvao Oktavijan), kad su bila iznova sakupljena, ta proroštva spremiti g. 12. pr. Kr., pošto je i pontifikat prešao na nj, i čuvati u hramu Apolonovu, za koji je odredio mjesto prije bitke kod Akcija. Ovo je učinio najviše radi toga, što je u njegovu palaču, dok se gradila, udario grom. Poslije te bitke hram je bio pod dojmom izvanrednih prilika s najvećim sjajem i upotrebom svih sredstava, koja su Augustu bila pri ruci, dovršen, te su u njem bile spremljene i sibilinske knjige.

Prema Baumgartneru⁶ sačinjava sačuvana zbirka sibilinskih izreka zapravo konglomerat židovskih i kršćanskih fragmenata, koji su kroz stoljeća bili pomiješani i samovoljno deformirani, te su kritičkoj analizi zadavali tešku, gotovo nerješivu zagonetku.

TEORIJA O POLIONOVU SINU

Četvrtu je eklogu pjesnik sam stihom 11—12. posvetio konzulu Gaju Aziniju Polionu, koji je zajedno s Gnejom Domicijem bio konzul godine 40. (714.), kad je Vergilije ispjevao svoju IV. eklogu. Polion je uopće jedino zemaljsko biće, koje se izričito spominje u eklogi. On je

⁵ Prellier L.: *Römische Mythologie*, Berlin 1858, pag. 266.

⁶ Baumgartner, o. c. pag. 310.

centralno lice, oko kojega se kreću sve rasprave o ovoj pjesmi. Bilo je doduše pokušaja, da se iz ekloge eliminira ime Polionovo, kao što je to na pr. pokušao Schapper, ali su ga Ribbeck i Sonntag u tom pogledu dovoljno oborili. Polion se je najviše proslavio time, što je godine 40. kao konzul izmirio Antonija i Oktavijana, kasnije prozvanog Augustom, te tako spasio Italiju od novog građanskog rata. Slijedeće je godine krenuo Polion kao prokonzul s nekoliko Antonijevih legija u Iliriju, da pokori pobunjene Partinjane, u čem je potpuno uspio, jer je osvojio Salonu i pobunjenike oštro kaznio. Izatoga je slavio triumf u Rimu VIII. Kal. Nov. 715., a njega se kao pobjednika sjetio tada i Vergilije u VIII. eklogi (6. - 13. vers.). Do poznanstva između Vergilija i Poliona došlo je god. 42., kad je Polion došao u Transpadansku Galiju, a Vergilije baš boravio u Andesu. Vergilije se tada već, izgleda, odlučio na pjevanje bukoljskih pjesama, a Polion ga je nagovorio, da ih pjeva na Teokritov način. Što je uopće Mecenas Horaciju, to je Polion imao biti Vergiliju. I sam se Polion bavio književnošću, a osobito se istakao time, što je u Rimu prvi uveo tzv. recitationes, gdje su sami književnici pred publikom recitirali svoja najnovija djela.

Čini se, da ih je najviše, koji tvrde, da se ta ekloga odnosi na Polionova sina (Servius, Baumgartner, etc).

Za Polionova sina govori mnogo činjenica, da je od ljudi spomenuto u eklogi samo ime Polionovo. Povrh toga Servius⁷ nam je zabilježio, da »Asconius Pedianus a Gallo audisse se refert hanc eclogam in honorem eius factam«. U 17. stihu ekloge imamo riječi »patriis virtutibus pacatum«. Riječ »pacatum« nema smisla, ako se pod tim ne misli neposredna iluzija na brundizijski mir, kod kojega je konzul Polion igrao zamašnu ulogu. Ako se dakle taj mir shvati kao Polionovo djelo, onda je to nekima jasan i siguran dokaz za Polionova sina. Polion je nadalje bio vrlo velik prijatelj Vergilijev, a ovaj mu je bio na svemu zahvalan. Kad je pak sklopljen brundizijski mir, mogao je Polion da nastupi svoj konzulat u Rimu, od kojega je dotada zbog neprijateljstva s Oktavijanom bio daleko. Kako mu se baš u to vrijeme rodio sin, to je njegov zahvalni i odani Vergilije izrabio priliku, da u jednoj pjesmi izrazi svoje veliko zadovoljstvo, što je zemlji Polionovim nastojanjem povraćen mir, kojim će ponovno započeti Saturnovo carstvo, t. j. »zlatni vijek«, a vođa će mu naravno biti sin tako velikog i zaslužnog čovjeka. — To su evo glavni dokazi u korist teorije o Polionovu sinu. No protiv te teorije mogu se navesti mnogi stvarni prigovori.

Protivnici te teorije vele, da je u prvom redu nemoguće i zamisliti, da bi Vergilije bio takav pretjerani laskavac, te bi

⁷ W. H. Kolster: Vergils Eklogen in ihrer strophischen Gliederung. Leipzig 1882, pag. 58. i d.

mogao ustvrditi, da će se baš rođenjem jednog konzulova sina, dakle običnog smrtnika, započeti zlatni vijek. Pjesnik mora da je imao bezuvjetno pred očima neko više biće. Isto bi tako bilo pretjerano ustvrditi, da se riječi »patriis virtutibus pacatum« moraju odnositi baš na Poliona i na njegovu ulogu, koju je on igrao kod sklapanja brundizijskog mira, jer su za taj mir imali zasluga i drugi. Ako se ovdje doista radi o Polionovu sinu, onda je nerazumljivo, kako to, da se djetetu daju najčasnija epitheta ornantia (magnum Jovis incrementum, deum suboles), a ocu ništa od toga! Slijedimo li točno tok riječi, isto se tako uvjeravamo, da se tu nikako ne radi o Polionovom sinu. Pjesnik dobro ističe kroz četiri stiha, a ponajviše stihovima 11—12:

»Teque adeo decus hoc aevi, te consule inibit
Polio...«,

da će se dječak roditi za Polionova konzulata, ali ni iz jedne riječi ne proizlazi, da bi taj dječak imao biti baš Polionov sin. Zar pjesnik ne bi našao načina, da sigurno i jasno ustvrdi Polionovo očinstvo nad tim dječakom?

Zato da tu nije govor o Aziniju Galu, govori i činjenica, da je Azinije Galo bio rođen već prije postanka ekloge. Kad bi pjesma bila ispjevana poslije dječakova rođenja, bilo bi sasvim nerazumljivo zazivanje boginje Lucine, da bude milosna majci i dječaku (koji je već rođen!) kod rađanja. Još je u vrijeme Vergilijevo bilo naime ljudi, koji su znali, da Azinije Galo nije rođen godine 40., već 41., dakle godinu dana prije Polionova konzulata i postanka ekloge. I Thilo je zabilježio očitu sumnju, nije li Galo rođen prije godine 40.: »Neque enim dubito, quin Asinius Gallus quo tempore Vergilius hoc carmen meditatus est, iam natus fuerit, eaque res consulto obscurata sit, ut vaticinii species augetur.«⁸

Ako pak Azinije Galo sam tvrdi, da je on onaj dječak, kojega je Vergilije mislio, mi ćemo mu to tek tada vjerovati i smatrati tu izjavu autentičnom, kad nam se to točnim istraživanjem pojedinih misli pokaže mogućim. Pa ako jedni prigovaraju Vergiliju, da je bio laskavac, zašto se s više prava ne bi moglo ustvrditi, da je Azinije Galo bio hvalisavac? To više, što je poznato, da je svoje rođenje uporno bacao u 40. godinu, prem su njegovi savremenici znali da je rođen g. 41.⁹

⁸ Cf. Thilo: P. Vergilii Maronis carmina. Lipsiae MDCCCXXXVI. pag. VIII. bilj. 18.

⁹ Čini se, da ni sami Rimljani uopće nisu držali Azinija Gala suviše ozbiljnim i vrijednim čovjekom. Tacit je na pr. o njemu zabilje-

TEORIJA O BRUNDIZIJSKOM MIRU

Znatan se je broj učenjaka priklonio i ovoj teoriji. Jer tko može vjerovati, vele oni, da će početak zlatnog vremena biti ovisan o rođenju jednog običnoga smrtnika? Vergilije mora da je svakako mislio na jednoga besmrtnika, a za Polionova je konzulata na svijet došao samo jedan takav: pax Brundisina. Taj mir doduše nije posvema ispunio pjesnikove nade i želje, ali je on ipak ono opjevano čedo.

Osobito je važno i značajno mišljenje, što ga je u svojoj raspravi o četvrtoj eklogi iznio Sonntag.¹⁰ On naime s potpunom sigurnošću tvrdi, da o nekom »puer nascens« u ovoj eklogi uopće nema ni govora. On iznosi, kako jedni uzimaju ono »nascenti« u začenju »nato« (Spohn, Przygode, Thilo), drugi u značenju »nascituro« (Kappes, Feilchenfeld), a treći »qui nascitur« (Benoist). Prvom se shvaćanju, t. j. da je dječak već rođen, protivi zazivanje boginje Lucine, jer ako je dijete rođeno, čemu još uvijek zvati u pomoć boginju porođaja? Drugom se shvaćanju (nascituro), t. j. »za koga je utvrđeno da će se roditi« protivi činjenica, da su rimski pisci radije uzimali »nascendus« (Varo) ili »natus« (Cledonius), pa bi se i Vergilije sigurno time poslužio. Ne može stajati ni treća pretpostavka, da se dječak sada rađa, jer je naravno nemoguće, da bi to rađanje trajalo oć časa, kada je Vergilije tu eklogu u duhu zamislio, pa sve do časa, kada ju je potpuno dovršio »Nascenti« mora da je isto i što »cum nascetur«, »kada se rodi« ili »pri rođenju njegovu« (» . . . casta fave Lucina«). To mišljenje podupire i imperativ fave, koji ima i sam futursko značenje).

Po mišljenju Sonntagovu nije Vergiliju dalo povoda da pjeva nikakovo rođenje ni iščekivanje djeteta, već sklopljeni brundizijski mir, od kojeg su Rimljani očekivali mir i poredak. To je isto očekivao i pjesnik. Sve ono, što govori o zlatnom vremenu, ispunit će se kad taj mir zavlada svuda. Onda može da se rodi i dječak, »quo ferrea primum desinet, ac toto surget gens aurea mundo«, a boginja Lucina neka mu bude milosrdna . . .

Tom se mišljenju priklanja i mišljenje Kolsterovo.¹¹ Iza vremena, kad vlada »perturbatio omnium rerum«, slijedi ordo, jer je pjesnik svakome, tko hoće da razumije, rekao jasno:

žio: »Quippe Augustus, supremis sermonibus, cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent vel idem possent cuperentque, M. Lepidum dixerat capacem, sed aspernantem, Gallum Asinium avidum et minorem, I. Arruntium non indignum et, si casus daretur, ausurum« (I, 13.).

¹⁰ M. Sonntag: Vergil als bukolischer Dichter. Vergilstudien. Leipzig 1891.

¹¹ Kolster, o. c.

»magnus ab integro saeculorum nascitur ordo« (vers. 5.)

Sam je taj ordo iščekivani dječak. U život će stupiti nova progenies, koja se više ne će međusobno izjedati, mrziti, progoniti ni bratoubilački ubijati u slijepom stranačkom bijesu. Ta će nova progenies doći odozgo, »ut videant homines, non ex mortalibus nati, sed ex numinibus et quasi caelo lapsi«.

Prema tim bi mišljenjima dakle taj dječak imao biti samo jedna alegorija, u kojoj se sakriva brundizijski mir. No i za tu tvrdnju malo su preteški protudokazi, a da bi se ona mogla dulje održati. Da je pjesnik pod dječakom doista mislio samo na pax i ordo, sigurno ne bi bio tako zvao u pomoć Lucinu, boginju poroda, jer ona u tome nema nikakove moći. Pa da i jeste tako, čemu godine 40. (714) zvati u pomoć Lucinu, kad je mir bio rođen već god. 41. (713)? Teško je makar kakav mir prikazati kao dječaka, kome se još veli:

»incipie, parve puer, risu cognoscere matrem,
matri longa decem tulerunt fastidia menses«.

Kako će jedan mir upoznati djela očeva, kako će biti primljen među bogove, kako će čitati, kako će primati velike časti?! Pjesnik je opisao dječakov život (djetinjstvo, muževnost) tako stvarno, da mi jedva možemo sumnjati o tom, da se o dječaku uopće ne radi. Spominje se njegovo rođenje, razvijanje, roditelji, majčine muke, uspjeh. To pokazuje, da je pjesnik imao na umu neku konkretnu ličnost.

TEORIJA O BOŽANSKOM BIĆU

U velikom broju rasprava i teorija o dječaku te ekloge bio je iznesen i ne mali broj mišljenja, da je Vergilije bio nadahnut nekim božanskim nadahnućem, kad je pod rođenjem dječaka opjevao dolazak nekog božanskog bića na zemlju i tim u savezu početak zlatnog razdoblja. Stari su Rimljani dakako pomišljali na dolazak kojeg od svojih bogova, jer su vjerovali, da samo takav bog može da bude »magnum Jovis incrementum« i nosilac novog zlatnog razdoblja.

Neki su pak kršćanski filozofi starog i srednjeg vijeka tvrdo vjerovali, da se ova pjesma mora odnositi na samoga Isusa Krista. Ovakovo tumačenje ovoga misterija datira već od vremena cara Konstantina, za koega Eusebij (Vita Constant. I. 27—30) tvrdi, da mu je car lično pripovijedao, kako je u oči dana bitke s carem Maksencijem kod milvijskoga mosta na Tiberu (28. rujna 312) on sam i čitava vojska vidjela oko podne na nebu sjajni znak križa i napis $\Theta\upsilon\tau\omega\ \nu\acute{\iota}\chi\alpha$. U

noći mu se još javio Isus Krist i naredio mu, da ovaj znak križa stavi na svoje štitove i zastave, što je Konstantin i učinio, te drugi dan porazio ametice Maksencijevu vojsku, a sam se je Maksencije utopio u Tiberu bježeći pred goničima. Laktancije je također (De mort. persec. c. 44) ustvrdio, da je Konstantin bio opomenut, »ut coeleste signum notaret in scutis«, a neki tvrde da je baš četvrta Vergilijeva ekloga najviše pridonijela, da se car Konstantin priklonio kršćanstvu i pokrstio, jer ju je shvatio sasvim mesijanski. To bi se imalo potvrditi i Konstantinovim »Govorom zboru svetaca«.

Neki crkveni oci i odličnici¹² jasno su se izrazili, kako u četvrtoj Vergilijevoj eklogi gledaju ispunjeno proroštvo o dolasku Sina Božjega na svijet, koji je donio nove zakone, iz kojih je imalo poteći novo, zlatno vrijeme, ali je to samo zlu sklona čovječja narav osujetila. Najveći kršćanski filozof srednjega vijeka, sv. Augustin u svom djelu »De civitate Dei« (X. knj., 27. pogl.) u polemici s neoplatoncem Porfirijem veli:

»De quo etiam poeta nobilissimus, poetice quidem, quia in alterius adumbrata persona, veraciter tamen, si ad ipsum referas, dixit:

Te duce si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua solvent formidine terras«

(Virgil, Ecl. 4. vers. 13, 14).

¹² Prigodom posvete nove gimnazijske zgrade 4. listopada 1879. u Vinkovcima biskup Strossmayer održao je prisutnoj »u eđoj« mladeži i nastavnicima govor o učenju i značenju starih jezika, grčkog i latinskog. Izrekavši mnogo pobudnih misli o grčkom jeziku, biskup prelazi na latinski:

»Što rekoh o jeziku grčkom, valja i o jeziku latinskom, zato se latinski jezik, od pamtivijeka pa do danas drži najsposobnijim, da se u njem bogoslovne znanosti predaju. I jezik latinski u cijelom stroju i sadržaju svom pun je ideja Božjih. Spomenut ću samo dvojicu klasika: Cicerona i Virgila . . . Još se više može reći o Virgilu, koji je u načelih svojih i u životu svom tako čist i uzvišen, da se bez ikakove pogibelji mladeži preporučiti može više nego li ikoji drugi stari pisac i zato je čitan kroz cijeli srednji vijek, a Dante ga sam svojim provodičem odabire, kada u svojoj »divina comedia« tajne ovoga svieta traži. Poznato je uopće, kako je taj veleumni pjesnik u svojoj IV. eklogi načinom nekim proročanskim opjevao sretno i slavno doba, koje ima nastati po djetetu rođenu od majke djevice. Kršćanin kada tu eklogu čita kao da pred sobom sluša Isaiju proroka. Ja sa svoje strane i opet žalim, da se na naših srednjih učilištah, pored klasika rimskih, nečitaju i klasici kršćanski jezika latinskoga, naš sv. Jeronim, sv. Ciprijan ili Tertulijan . . . « (U knjizi »Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-đakovački i sriemski god. 1850—1900«, Zagreb, 1900—1904.).

Ea quippe dixit, quae etiam multum proficientium in virtute iustitiae possunt, propter huius vitae infirmitatem, etsi non scelera, scelerum tamen manere vestigia, quae nonnisi ab illo Salvatore sanantur, de quo iste versus expressus est. Nam hoc utique non a se ipso se dixisse Vergilius in Eclogae ipsius quarto ferme versu indicat ubi ait:

»Ultima Cumaei venit iam carminis aetas.«

Ne treba se čuditi, što su crkveni apologete i patriste polagali veliku važnost na sibilinske knjige, te ih često puta upotrebljavali i citirali, napose sv. Augustin i Laktancije. Karl Prümm¹³ u svojoj vrlo iscrpnoj raspravi lijepo obrazlaže, kako su baš apologete prenijeli štovanje Sibila i sibilinskih knjiga iz židovsko-helenističke literature u kršćansku. Kako su prvi sveti oci bili pretežnim dijelom Grci, te nijesu imali nikakvih bližih odnosa s rimskom literaturom, to kod njih još ne dolazi spajanje četvrte Vergilijeve ekloge sa sibilinskim pitanjem.

Ne može se dakako nipošto uzeti, da bi ovo vezivanje Vergilija i sibilinskih knjiga sa starim zavjetom kod apologeta i patrista možda bilo sasvim neosnovano i naivno.¹⁴ Poznato je već, da su se sibilinska proroštva čuvala u hramu Jupitrovom na Kapitolu. Kad je taj hram godine 83. zajedno sa sibilinskim knjigama izgorio, stvorio je rimski senat zaključak, da se u razne krajeve rimskog imperija pošalju komisije, koje će iznova sakupiti požarom uništena proroštva. Jedna je takva senatska komisija došla i u Malu Aziju,¹⁵ pa su tom prilikom Židovi vjerojatno Rimljanima podmetnuli i ekscerpte iz sv. Pisma, među inima i ono, koje je govorilo o dolasku Mesije. Tako je moglo, prema teoriji crkvenih otaca, doći do vezivanja sibilinskih knjiga sa sv. Pismom.

¹³ Karl Prümm, S. I.: Das Prophetenamt der Sibyllen in kirchlicher Literatur mit besonderer Rücksicht auf die Deutung der 4. Ekloge Virgils (Scholastik, Vierteljahresschrift für Theologie und Philosophie, IV. Jahrgang, Heft 1—2, Freiburg 1929).

¹⁴ Spomenuo sam kako je jaka čežnja za Mesijom bila u to vrijeme u rimskom imperiju. Dr. fra Julijan Jelenić u Pov. Hristove Crkve, Zgb 1931, I. str. 11. veli: »Čim je dublje ljudski rod padao u vjeri, čudoređu i društvenosti i čim je više uvičao nemoć, da se sam obnovi, tim se je više u njem budila čežnja za Spasiteljem i istočnom pravednošću. Palestina bijaše središte ovih čežnja, čemu se nije nimalo čuditi. Izabrani je narod kroz stoljeća sačuvao objavu i gojio nadu u Mesiju . . . U vrijeme cara Augusta općenito se očekivao povratak zlatne dobi i spasenje s istoka. Eklatantni su za to svjedoci Vergilije, Tacit i Svetonije«. Tu čežnju puka za Spasiteljem imali su sigurno pred očima apologete i patriste, kad su razmatrali pitanje IV. ekloge.

¹⁵ Baumgartner, o. c. pag. 420.

U »De consensu Evang.« I. 28. računa sv. Augustin, da su izvanbiblijski autori mogli i ovim putem doći do vijesti o tajni spasa: »... a sanctis angelis et ab ipsis prophetis nostris accipere potuerunt«. Laktancije je među crkvenim ocima bio najžešći branič Sibila, a o njem su ovisni i Konstantin i Augustin. On je najviše upozoravao na religijsku vrijednost Sibila. Proučavalac Laktancijev Aleksandar ispunio je dvije stranice oktav-formata sibilinskim citatima ovog »kršćanskog Cicerona«.

I kasnije su se crkveni oci pozivali na sibilinske knjige i na četvrtu eklogu. Sv. Petar Kanizije u svojem marijanskom djelu »Alter tomus commentariorum de verbis Dei corruptelis« (Ingolstadt 1583) obrađuje pitanje četvrte ekloge. Citira veliki niz patrističkih tekstova o Sibilama, pa se služi i Vergilijevom kumejskom Sibilom za potvrdu marijanskih i kristoloških proročanstava. I Robert Bellarmin i drugi sveci uzimali su sibilinske stihove iz spisa otaca.

Medutim, čini se, da Vergilije nije nikako mislio ni na kakovo božansko biće, već na neku realnu ličnost ljudskog podrijetla. Jer se može reći, da ponajprije vers. 11.—12. »teque adeo decus hoc aevi, te consule inibit, Polio« dokazuje, da je Vergilije mislio neku ličnost, koja je imala doći na svijet za konzulovanja Polionova ili barem u najkraće vrijeme iza toga. Krist međutim nije za Polionova konzulata sišao na zemlju, nego tek četiri decenija iza toga! Teško bijaše vjerovati Rimljanima, da će majka boga trpjeti kod poroda sasvim ljudske bolove i da bi joj trebala pomoć Lucine!

Iz konteksta i anala 40. god. pr. Kr. mora se zaključiti, da se pod riječima »facta et virtutes parentis« ima razumijevati brundizijski mir, a onda pacifikacija Italije, što nas izričito navodi na to, da spomenutim ocem smatramo ili konzula Poliona, čije se ime u eklogi spominje, ili cara Augusta, koji je svojom privolom omogućio stvaranje brundizijskoga mira, te time zaključio seriju dugotrajnih ratova, započeo djelo pacifikacije, ili makar koju ličnost iz tih događaja. Vers. 49. »cara deum suboles, magnum Iovis incrementum« još uvijek ne mora značiti, da se pod njim misli neka faktična božanska osoba, jer znamo, da su i ljudske osobe dobivale ovako uzvišene titule.

Da je Vergilije i pjevao četvrtu eklogu pod utjecajem sibilinskih knjiga, koje su u sebi sadržavale i fragmente sv. Pisma, te da je uistinu mislio na skori dolazak koje božanske osobe, napose one, o kojoj je govorilo židovsko sv. Pismo, jamačno bi taj dolazak navijestio na pompozni način. Ne bi

tu božansku osobu označio s toliko malo riječi, nego bi je iskitio barem sa svim onim epitetima, koja se daju božanskim osobama, i ne bi u eklogu upleo toliko sasma ljudskih opisa.

TEORIJA O OKTAVIJANOVU (AUGUSTOVU) DJETETU

Najveći se dio učenjaka priklonio uz mišljenje, da se u eklogi radi o nekom djetetu, kojega je roditelje pjesnik svakako morao poznavati. Samo je nastalo veliko razilaženje u označivanju ličnosti, jer se najveći dio založio za Polionova sina, a manji za ostale ličnosti.

Osvrnut ćemo se ovdje kao na najvjerojatnije mišljenje na ono, da je *Vergilije mislio pod opjevanim dječakom budućeg sina Oktavijanova (Augustova)*, za kojega je mogao znati da će se doskora roditi, ali nije znao točno kada, pa se u računu malo prevario, jer se dijete Oktavijanovo rodilo kratko vrijeme iza Polionova odstupanja s konzulata.

Za to vojuju ovi razlozi: veli se, da je svijet bio smiren patriis virtutibus. Ako to neki pripisuju konzulu Polionu, zašto ne bismo s mnogo više prava i vjerojatnosti mogli pripisati caru Augustu, koji je bio jak vojskovođa? Kod sklapanja mira u Brundiziju sigurno je bila odlučnija riječ Augustova, odnosno njegova delegata Gaja Cilnija Mecenata, nego li riječ Polionova, jer da Oktavijan nije htio pristati na mir, uzalud bi se u tom slučaju mučio Polion. Do mira te godine sigurno ne bi došlo i ne bi bilo izgleda, da će se zemlja tako skoro smiriti. Ako Kolster tvrdi, da Oktavijan godine 40. još nije bio gospodar situacije, pa da nije mogao biti slavljen kao nosilac novog, zlatnog vijeka, to nije ozbiljna poteškoća, jer je *Vergilije* kao pametan čovjek mogao vidjeti i znati, da će se Oktavijan prije ili kasnije uzdignuti iznad ostalih, uzeti vlast u svoje ruke i donijeti narodu ono, što su i on — *Vergilije* — i ostali željno iščekivali.

U pjesmi se dijete označuje kao »magnum Jovis incrementum«, dakle je božanskog podrijetla. To je bila jedna nepremostiva poteškoća za sve druge ljudske ličnosti, koje su pojedinci vidjeli u dječaku te ekloge. No ovdje taj prigovor nema vrijednosti. U prvoj eklogi, koja je nastala prije četvrte, zove *Vergilije* Oktavijana bogom (vers. 6.):

»O Meliboe, *deus nobis haec otia fecit,*
namque erit ille mihi semper deus...«

Ako još uzmemo u obzir, da je Oktavijan i kasnije uživao čast i ugled boga, a i prije je bio tako nazivan, jer je

bio posinak »divi Julii«, zašto se ne bi moglo uzeti, da mu je tu titulu dao i Vergilije u IV. eklogi? Servije je zabilježio: »Alii enim imperatores post mortem in numerum referuntur deorum, Augustus vivus templa emeruit«. Na koncu IV. knjige Georgica Vergilije također stavlja Oktavijana među bogove, jer si je svojim djelima sagradio put na Olimp (vers. 562.). — Zazivajući pjesnik stihom 10. boginju Lucinu, da bude milosrdna dječaku, kad se bude rađao, odmah nadođaje: »Tuus iam regnat Apollo«. U ono je pak vrijeme mnogim, a napose učenim ljudima iz višeg i Oktavijanovog društva bilo poznato, da je Apolon bio Oktavijanov osobito štovani bog i zaštitnik. I Horacije slavi Oktavijana kao utjelovljenog boga Apolona (Ode, I. 2, 32). Znamo, kako je Oktavijan sagradio Apolonu sjajni hram i dao u njem čuvati sibilinske knjige. Ako dakle važemo i mjerimo svaku riječ u eklogi, nije li i ovo jedna od važnih indicija, da u dječaku ekloge gledamo budućeg sina Oktavijanova?

Dr. Norbert Peters¹⁶ opisujući čežnju rimskog i drugih naroda za izbavljenjem, te očekivanje Spasitelja spominje i misterij četvrte ekloge, samo drži, da je Vergilije pod opjevanim dječakom mislio Augusta. No kako je u to vrijeme August bio već odrasao čovjek, to je dakako nemoguće, da bi on imao biti taj dječak, koji bi se tekar imao roditi, i kome bi boginja Lucina morala pri porodu biti milostiva. Ali važno je, što i dr. Peters ističe silnu čežnju za Spasiteljem, koga su konačno vidjeli Rimljani u osobi Augustovoj, te mu i dali naslov »Spasilac«, što je izričito označeno na nekom napisu iz Priene. Dr. Peters dakako nije detaljno istraživao, koga je mislio pod dječakom Vergilije, pa je zato tog dječaka gledao u osobi cara Augusta. Ali i tako je Petersovo mišljenje još jedan dragocjen prilog u korist teorije o Oktavijanovu djetetu.

Napokon je s potpunom sigurnošću utvrđeno, da je baš te godine, kad je Vergilije ispjevao četvrtu eklogu, car August uistinu očekivao rođenje sina, koji je s vremenom imao nastaviti i usavršiti djelo započeto od oca. Za to radošno očevo iščekivanje mogao je znati, a sigurno je i znao Vergilije. No nije se ipak dogodilo tako kako su svi očekivali: Augustova žena naime nije rodila sina, već kćerku, koja nije bila na diku roditelja niti je ispunila nada pjesnikovih!

Time, što se nije ispunilo očekivanje Vergilijevo, jer se nije rodio sin, već kćerka i još takova kćerka, nije pjesnik niti pjesma izgubila ništa na renoméu. Jer, ako se uzme, da

¹⁶ Dr. Norbert Peters: Die Religion des Alten Testaments in ihrer Einzigartigkeit unter den Religionen des alten Orients. U knjizi Religion-Christentum-Kirche, München 1911. pag. 789.

je Vergilije u pjesmi opjevao budućeg sina Augustova, onda otpada prigovor, da nije mogao misliti e će na čelu jednog novog, zlatnog razdoblja biti sin običnog čovjeka, pa bio on i konzul. Naprotiv, prema rimskom shvaćanju carski je to sin mogao biti. A mi znamo, da je za cara Augusta, »qui cuncta discordiis civilibus fessa nomine principis sub imperium accepit« (Tacit 1), doista i započeo zlatni, t. j. Augustov vijek. U tom vijeku doduše nijesu nestala sva vestigia sceleris, ali je Rimljanima ipak bilo mnogo bolje i ljepše nego u vrijeme građanskih ratova, dakle neposredno prije postanka Vergilijeve četvrte ekloge. Mislim stoga, da se može uzeti kao najvjerojatnije da Vergilije nije u svojoj IV. eklogi opjevao nikog drugog, nego Augustovu kćerku Juliju. Može zato i IV. Vergilijeva ekloga biti indirektnim svjedokom one iskonske čežnje čovječanstva za Spasiteljem, koja je baš tada, u pjesnikovo doba, bila na vrhuncu. Ali o osobi i dolasku toga Spasitelja govore nam sigurno samo Kumske svete knjige, napose proroci staroga Zavjeta.

Mirko Cerovac.